

Kari Jyrkinen

Auto on leikki, auto on hauta **Jälkistrukturalismi Jyrki Kiiskisen *Kun elän* -runokokoelman** **autorunoissa**

Jyrki Kiiskisen (s. 1963) neljäs runokokoelma *Kun elän* (= *KE*, 1999) synnytti ilme-tyessään huvittavan autokeskustelun *Helsingin Sanomissa*. Myönteisessä kritiikissään Pekka Tarkka (1999) väitti, että auto on ollut pitkään suomalaisille runoilijoille tuntematon kulkuväline. Väittämää oikaisivat myöhemmin Jarkko Laine (1999), Martti Anhava (1999) ja Timo Ernamo (1999) luettelemalla teoksia, joissa kyseinen 1800-luvulla kehitetty teknologinen innovaatio esiintyy. Mainintoja saivat Mika Waltarin ja Olavi Laurin (Paavolainen) *Valtatiet* (1928), Arto Mellerin *Schlaaageriseppele* (1978), Pentti Saarikosken tuotanto sekä Jouni Tossavaisen autoilun maailmaan keskittyvä *Hakamoto* (1992).

”Autokeskustelussa” oli pikemminkin kyse valtakunnallisen lehden kriitikon tiedon kyseenalaistamisesta kuin älyllisen väittelyn avaamisesta, ja siinä unohtui yksi tärkeä asia: kukaan Tarkan kritiikkiin puuttuneista ei pohtinut auton merkitystä suomalaisessa lyriikassa tai edes Kiiskisen kokoelmassa. Tarkka (1999) toteaa kyllä, että Aaro Hellaakoskella ja Lauri Viljasella auto oli futuristinen ilmiö ja uuden ajan ennusmerkki, kun taas Kiiskisellä se on ”motorisoidun elämänmenon metafora”. Hänen mukaansa auto tuo runoihin kuolemanvaaran ja yhdistää runoilijan ”pyörille rakennetun yhteiskunnan alitajunnan pahimpiin pelkoihin”.

Jyrki Kiiskinen parkkeerasi suomalaisten lukijoiden tietämykseen jo 1980-luvun loppupuolella, vuosikymmen ennen tämän artikkelin analyysikohteen *Kun elän* -teoksen ilmestymistä. Hän julkaisi silloin anarkistisia ja antimilitaristisia runoja sisältävän esikoiskokoelmansa *Runoilija vaaran rinteellä* (1989). Kuvastoltaan aggressiivisella, muodoltaan ja tyyliltään epärunollisen suoraviivaisella kokoelmallaan Kiiskinen pyrki tietoisesti hännäämään ja ärsyttämään lukijoita. Hänen mukaansa runous oli 1980-luvulla yksi porvarillisimmista kirjoittamisentavoista, koska kukaan ei loukkaantunut siitä eikä reagoinut siihen millään tavalla (Tapola 1990, 57).

Vuosien saatossa Kiiskisestä on tullut yksi nykykirjallisuutemme tunnetuimmista ja tunnustetuimmista kirjailijoista. *Runoilija vaaran rinteellä* ja *Kun elän* -kokoelman lisäksi hän on julkaissut runokokoelmat *Sillä ei ole nimeä* (1990), *Silmän kartta* (1992) ja *Menopaluu* (2006), romaanit *Suomies* (1994), *Kaamos* (1997) ja *Jos minulla ei olisi rakkautta* (2003) sekä lastenkirjat *Jänis ja Vanki* (2000), *Jäniksen ja Vangin suuri matka*

(2005) ja *Jänis ja Vanki sukukokouksessa* (2006). *Suomies* oli Finlandia-palkintoehdokkaas ja toi Kalevi Jäntin palkinnon 1994. *Kun elän* sai puolestaan Yleisradion *Tanssiva karhu*-palkinnon 2000.

1990-luvun alkupuolella Kiiskinen oli keskeinen hahmo Nuoren Voiman liitossa. Hän oli paitsi perustamassa Elävien Runoilijoiden Klubia myös *Nuoren Voiman* päätoimittaja yhdessä Jukka Koskelaisen kanssa vuosina 1991–1994. Kiiskisen (1996, 125) mukaan *Nuoren Voiman* toimittamisessa kuvakulma ”ei ollut aina uuden filosofian, ranskalaisen kritiikin ja postmodernin kirjallisuuden kannalta imarteleva, siitä huolimatta niiden kysymyksenasetteluja ei sivuutettu”. Kriittisen ja varauksellisen suhtautumisen lisäksi Kiiskinen toisaalta toteaa: ”Koska ranskalaiset teoreetikot analysoivat diskursseja, kielen ja vallan suhteita, meitäkin kiinnostivat kovasti diskurssit, valta, kieli – ja niiden välinen suhde” (mt., 118).

On mahdollista, että osittain Kiiskisen siivittämänä on syntynyt ajatus siitä, että 1990-luvun suomenkielisessä lyriikassa olisi erityinen helsinkiläinen akateemisen, filosofisen lyriikan suuntaus, jota Kiiskisen lisäksi edustavat Jouni Inkala, Annukka Peura, Tomi Kontio ja Helena Sinervo (ks. Saxell 2000, 31). Tällaisia väitteitä on epäilemättä myös lisännyt Jukka Petäjän kritiikki Kiiskisen *Silmän kartta* -kokoelmasta. Petäjän (1992) mukaan *Nuoren Voiman* ympärille kerääntyneiden runoilijoiden estetiikassa on esillä jälkistrukturalismin kärkihahmon ”Jacques Derridan ja laajemmin ottaen postmodernismin esittämät keskeiset käsitteet”. Oli mitä mieltä tahansa akateemisen lyriikan olemassaolosta ja määrittelystä, Kiiskisen lyriikalle ominaisina on pidetty jälkistrukturalismille tyypillisiä piirteitä: kielen, todellisuuden ja runon puhujan problematisointi. Esimerkiksi Jarmo Papinniemen (1997) mukaan hänen teoksensa ovat keskittyneet kielen ympärille ja sen seikan todistamiselle, että ainoa todellisuus on kieli, jonka ulkopuolella ei ole mitään muuta kuin kieltä.

Tässä artikkelissa analysoin *Kun elän* -kokoelman autorunoja jälkistrukturalistisen ajattelun avulla, koska Kiiskisen kokoelmassa näkyy tästä ajattelusta jälkiä. Pidän Kiiskisen kokoelman runojen yhteisenä nimittäjänä autoa, jonka ympärille rakentuva jälkistrukturalistinen merkitysten leikki alkaa kulkuvälineestä kommentoiden ja purkaen kieltä sekä identiteettiä koskevia käsityksiä.

Auto on yhteinen sana

[--]
Mutta auto
on yhteinen

sana, joka
tarkoittaa, joka

hämärtyy,
joka herättää,

auto on leikki,
auto on hauta.
(KE, 11–12.)

Runossa IV auto ei näyttäydy ainoastaan pyörillä liikkuvana kulkuneuvona, vaan se on myös sana. Metaforiset säkeet ”Mutta auto / on yhteinen / sana...” voidaan purkaa lähemmällä liikkeellä sanan auto etymologisesta merkityksestä, jolloin auto tarkoittaa joko itsestään liikkuvaa (*automobile*) tai itsenäistä ja itseensä kuuluvaa (kreik. *autos*, itse) (*Uusi sivistyssanakirja*, s.v. *autos*, *automobile*). Auto-sanana etymologinen tulkitseminen on Kiiskisen tuotannon kannalta kiinnostavaa, koska esimerkiksi *Kaamos*-romaanista (1997) löytyy auton etymologinen tulkinta:

Edgar kuvaa runollisesti, kuinka sadat rautaeläimet – Edgar käyttää niistä sanaa ’car’, joka polveutuu latinan vaunuja merkitsevästä sanasta ’carra’ tai ’automobile’, joka merkitsee itseliikkuvaa olentoa – kiersivät kaupungin loputtomia kehämäisiä teitä ja kaartelivat supermarketin ympärillä, etsivät pääsyä sinne halki pimeyden. (Kiiskinen 1997, 31.)

Edellä siteeraamassani runossa IV etymologinen tulkinta tekee auto-sanasta polyseemisen, monimerkityksisen. Polyseemisestä auto-sanasta tulee dekonstruoiva elementti. Se purkaa merkin hallitsevaa ja suljettua merkitystä. Polyseemisen merkitystapahtuman myötä auto-sanana merkitys ei ole läsnä itselleen, vaan se konstituoituu suhteessa muihin merkkeihin, jolloin merkin merkitsijälle (äänen- tai kirjoitusasu) löytyy aina uusia merkittyjä (merkitys) (ks. Derrida 1988, 28). Runon auto-sanana käyttö tuo esille jälkistrukturalismille tyypillisen merkitysten ja erojen leikin, joka tarkoittaa sitä, että merkitys ei ole varsinaisesti läsnä merkissä vaan aina jossakin mielessä poissaolevaa. Auton etymologia dekonstruoivana elementtinä tekee auto-sanasta monihahmotteisen ja yhteen merkitykseen ja tulkintaan sulkeutumattoman.¹

Etymologinen tulkinta ja polysemia tuottavat runon lopussa ristiriitaisen ja monimerkityksisen merkitystapahtuman. Auton etymologia saa säkeissä ”auto / on yhteinen // sana” (KE, 11) kaksi erilaista merkitysvarianttia: itseensä kuuluva tai itsestään liikkuva yhteinen sana. Näistä edellinen viittaa lähinnä Derridan käsitykseen transsendentaalista merkitystä. Derridan (1988, 28) mukaan itseensä viittaava ja itseidenttinen merkitty, joka estää merkityksen muodostumisen tarkastelun relationaalisena ja ketju- luonteisena prosessina, on transsendentaalinen merkitty. Myös Kiiskisen runossa itseensä kuuluvan sanan voi tulkita transsendentaalisena merkittynä, joka ei enää toimi merkitsijänä. Sitä painottaa verbi ”tarkoittaa” (KE, 11): yhteinen sana tarkoittaa itseään tai viittaa itseensä.² Sana, joka tarkoittaa itsestään liikkuvaa, viittaa taas merkitsijään, joka voi muuttua merkityksi ja päinvastoin. Tätä ilmentää seuraavan säkeistön

verbit ”hämärtyä” ja ”herättää” (KE, 12). Sana merkinä ja merkityksenä hämärtyy, mutta myös herättää uusia merkkejä ja merkityksiä. Samalla korostuu toinen puoli auton etymologiasta – se, että se liikkuu itsestään.

Runon viimeisen säkeistön metaforiset säkeet ”auto on leikki, / auto on hauta” (KE, 12) kuvaavat autoa leikkivälineenä ja kuoleman symbolina. Se on kulkuväline, johon moni kuolee ihan konkreettisesti. Näin auto teknologisena laitteena tuo esille teknologisoituneen nyky-yhteiskunnan kääntöpuolen, johon Tarkkakin (1999) kokoelman arvostelussaan viittaa: onnettomuuden ja sen tuoman kuolemanvaaran ja -läheisyyden. Säkeissä ilmenee kiinteä suhde jälkistrukturalistiseen ajatteluun. Ne luovat intertekstuaalisen yhteyden Derridan epäkäsitteeseen *différance*, josta hän puhuu sekä hautana että leikinä. Derridan (2003a, 247) mukaan *différance* on hauta, koska termissä olevaa a:tta ei voida kuulla, jolloin se jää hautakiven tavoin mykäksi. Kiiskisen runon auton kohdalla on samoin, vaikka sanassa auto ei ole mitään kuultavaa foneettista eroa verrattuna kirjoitusasuun. Kirjaimellisesti luettuna auton etymologinen merkitys ja sen tuottama merkitysten leikki jäävät ainoastaan hautakiven tavoin mykiksi. Derridan (2003a, 255) mukaan *différance* on myös leikki, koska jokainen käsite on lainmukaisesti ja olennaisesti kaiverrettu ketjuun tai järjestelmään, jonka sisäpuolella se viittaa toisiin käsitteisiin erojen järjestelmällisen leikin kautta. Sekä *différance* että Kiiskisen runon auto-sana pitävät haudan tavoin sisällään muita merkityksiä, mutta tuovat toisaalta esille, että kieli – kirjoitetussa ja puhutussa diskursissa – rakentuu eroista. Kieli on siis loputonta erojen liikettä, jossa merkin ja merkityksen läsnäoloa lykätään.

Polysemian ja etymologian poeettinen käyttö on metakielellisesti hedelmällistä.³ Polyseemisten sanojen käyttö purkaa kielen synkronista tasoa ja tähdentää sanan herkkyyttä uusille tulkinnoille. (Enwald 1997, 19.) Kiiskisen runon lopun metaforat ja metonymiat ovat myös metakielellisiä: ne kiinnittävät huomiota itse kielenkäyttöön ja tapaan yhdistää erilaisia merkityksiä toisiinsa. Metafora tiivistää, tihentää ja korvaa merkityksiä, kun taas metonymia tuo esiin, miten merkitykset kytkeytyvät ja selittyvät suhteessa toisiinsa (Kesonen 2007, 168).

Runon lopun metaforiset säkeet kytkeytyvät koko runoon, jossa toisiinsa kiinteästi liittyviä ja keskeisiä viitekehyyksiä ovat auto, kieli, halu, lapsi, minuus ja ero. Runon alussa lapsi tuo leikkiauton runon puhujan sänkyyn:

Ennen kuin
ehdin lähteä,

hän tuo minulle
sänkyyn auton,

sanat eivät riitä,
ne ruuhkautuvat,

kun ajatus hakee
muotoa, kun

lapsen halu ei
asetu, kun

hiillos ei jäähdy,
kun tähti

ei sammuu, kun
aurinko nousee,

kun ikkuna
huurtuu, kun

pupilli tarkkaa,
kun vieras

näkyä, kun
etäisyys syntyy. [--]
(*KE*, 11.)

Runossa sanojen ruuhkautuminen kuvaa tilaa, tungosta, jossa puhuminen on hankalaa ja jopa mahdotonta. Runon puhuja ei pysty ilmaisemaan itseään kunnolla eikä hakemaan ajatukselle eli sisällölle ilmaisuja. Sanat ruuhkautuvat, koska merkityn (sisältö) ja merkitsijän (ilmaisu) välinen suhde ei ole pysyvä ja koherentti. Ruuhkautuvat sanat voivat viitata myös lapseen, jonka ”halu ei / asetu” (*KE*, 11). Lapsen kohdalla sanojen riittämättömyys saada ajatukselle eli sisällölle muotoa on halua ajaa häntä eteenpäin vaatimaan sitä, mitä hänellä ei ole. Esimerkiksi Julia Kristevan (1998, 34) mukaan lapsi rupeaa tuottamaan äidistä eriytymisestään lähtien symbolisia vastineita – kuten objekteja ja äänneitä – sille, mikä puuttuu. Subjektin halu on halua aina johonkin objektiin. Runossa lapsen halun voi tulkita siten, että hän ei halua eron muodostuvan, kun ”vieras // näkyä” ja ”etäisyys syntyy” (*KE*, 11). Eroa ja etäisyyttä lapsi yrittää estää tuomalla leikkiauton runon puhujan sänkyyn. Runossa lapsi haluaa estää puhujaa lähemmästä pois sillä, että hän tuo auton sänkyyn. Näin lapsi yrittää hallita runon puhujan poissaoloa.

Runossa auto sekä leikkikaluna että runon puhujan ja lapsen yhteisenä sanana ilmentävät lacanilaista käsitystä korvikeobjektista eroamisen ja puutteen funktiona, puutteen objektina. Lacanin mukaan kieli toimii puutteen ja halun kautta. Kieleen astuminen merkitsee eron ja puutteen kohtaamista ja samalla myös halun syntymistä ja sen vankiksi joutumista. Kielen maailmassa elämme ainoastaan korvikkeiden ja metaforien parissa saavuttamatta koskaan puutteen kohdetta, jota halumme pyrkii jatkuvasti täyttämään. (Lacan 1977, 19, 198–201, 258.) Kiiskisen runossa auto on korvikeobjekti, jolla pyritään välttämään ero. Tätä ilmentää auto puhujan ja

lapsen yhteisenä sanana: se on heitä yhdistävä tekijä. Auto yhdistävänä tekijänä ja etymologinen tulkinta autosta itseensä kuuluvana ja itseidenttisenä sanana kuvaavat, että merkityn ja merkitsijän, subjektin ja objektin välinen suhde on kiinteä. Etymologinen tulkinta autosta itsestään liikkuvana sanana ja runon lopun metaforisten säkeiden intertekstuaalinen yhteys Derridan *différance*-käsitteeseen puolestaan tuovat esille erojen ja poissaolojen prosessin, joka ilmenee runossa etäisyyden synnyllä ja vieraan näkymisellä. Auto yhteisenä sanana on runon puhujaa ja lasta yhdistävä, mutta myös erottava tekijä, joka synnyttää vierauden ja toiseuden tunteen. Runossa korostuvatkin nykyrunoudelle tyypilliset piirteet: eron ja toiseuden kokemukset, halun tematiikka sekä eroihin ja paradokseihin perustuva kielen luonne (ks. Hökkä 1997, 258; Saxell 2000, 31).

Auto haluna hallita edes itseään

Mies ottaa hatun kourasta,
saa auton avaimet käteen.

Siinä soturin osa: halu hallita
edes itseään, unohtaa hetkeksi,

tarrata kiinni rattiin, puolustaa
omia maita, unia, omia tilejä:

syöksyä kiven läpi, määrätä
orjuuden rajat [--]
(KE, 13.)

Runossa V autosta on tullut Marshall McLuhanin (1984, 245) sanoin ”vaatekappale, jota ilman me tunnemme itsemme epävarmaksi, alastomaksi ja vajavaiseksi”. Kiiskisen runon puhujan sanoin: ”ei tarvitse pukea / takkia, auto on toinen ilmasto” (KE, 13). Auto symboloi voimaa, vapautta ja vauhtia, mutta se on myös statussymboli ja miehen fetissi. Sillä pyritään sekä hallitsemaan että luomaan omaa minuutta ja ympärillä olevaa maailmaa. Runossa korostuukin modernille ihmiselle ominainen suhde teknologiaan ja sen mystifioivaan luonteeseen: mitä valtaa teknologian avulla voisi saada. Auto teknologisenä laitteena palvelee subjektin tarkoituksia. Se muokkaa runon miestä: sen avulla mies pyrkii löytämään uudenlaisen elämäntavan ja elämänmuodon. Se on väli-neellinen päämäärä ja korvikeobjekti ehjän ja yhtenäisen identiteetin rakentamisessa.

Runossa auto on tietynlainen miehisyiden linna ja tyyssija. Sen avulla pyritään luomaan maskuliininen identiteetti pysyväksi ja yhtenäiseksi. Saatuaan auton avaimet käteensä miehestä tulee soturi, jota usein käytetään sotilaan tai taistelijan synonyymina ilman, että käsitteiden välille tehtäisiin eroa. John Keeganin (1993, 114) mukaan soturi taistelee sosiaalisen asemansa vuoksi: taistelemisen ja jatkuva valmius sii-

hen kuuluvat kiinteästi soturin elämäntapaan. Sotilaat ovat puolestaan aina jonkin tarkemmin määritellyn organisaation jäseniä, jotka taistelevat velvollisuuden tai palkan takia (mts.). Kiiskisen runossa soturin tehtävänä on halu kontrolloida itseään ja puolustaa omia maitaan, uniaan ja tilejään. Halu kontrolloida itseään viittaa itsekuriin ja itsensä hallitsemiseen. Omien maiden ja tilien puolustaminen kytkeytyy omaisuuden, mutta myös vastuun puolustamiseen. Tili tarkoittaa palkan ja talletusten lisäksi myös vastuuta (*Nykysuomen sanakirja, s. v. tili*). Omien unien puolustaminen kertoo tiedostamattomaan tukahdutettujen halujen, fantasioiden ja toiveiden puolustamista. Autoilevan miehen halu tai fantasia on tuntea itsensä yhtenäiseksi ja ehjäksi miehiseksi mieheksi, joka pystyy syöksymään ”kiven läpi” ja määräämään ”orjuuden rajat” (KE, 13) uudelleen. Miehen halu määrätä orjuuden tai orjuuttamisen rajat uudelleen vihjaa voimankäytöstä toiseen tai itseensä. Runossa ei eksplikoida kenen orjuuttamisen rajoista on kysymys. Kysymyksessä voi olla miehen halu määrätä itseensä kohdistuvan orjuuttamisen rajat uudelleen.

Syöksyminen kiven läpi assosioituu sanontaan ”läpi harmaan kiven”, joka esiintyy esimerkiksi Aleksis Kiven *Seitsemässä veljeksessä* (1870).⁴ Kiven klassikon voi nähdä runon V tulkinnallisena viitekehyksenä tai intertekstinä. Kiiskisen kokoelman nimi *Kun elän* tuottaa assosiaation Kiven viimeisiin sanoihin ”minä elän”. Perimätiedon mukaan vuonna 1872 kuolleen Kiven viimeiset sanat olivat ”minä elän, elän” (Tarkiainen 1980, 521). Kiiskisen kokoelman nimi mainitaan runossa VIII, jossa runon puhuja toteaa: ”vielä kun elän, / ja luen päivän, // se hohtaa sivulta, / kirjoitan sen” (KE, 18). Kokoelman nimeen viitataan myös *Runoilija vaaran rinteellä* -kokoelman runossa ”Tuhon arkkityyppi polttaa päätäni”: ”vesi osuu karuun rantakallioon / ja tekee minussa äänen. // Niin kauan kun elän.” (Kiiskinen 1989, 64).

Seitsemässä veljeksessä ”Läpi harmaan kiven” liittyy Aapon toteamukseen Juhanielle lukemisen oppimisesta: ”voimallinen tahto vie miehen läpi harmaan kiven” (Kivi 1984, 31). Kiven teoksessa sanonta viittaa miehiseen tahtoon ja sisuun, kun taas Kiiskisen runossa autolla syöksyminen kiven läpi ilmaisee maskuliinista voimaa ja halua tehdä, mitä mies tahtoo. Tämä tulkinta vahvistuu seuraavissa säkeissä:

[--] nostaa kytöntä,

kiihdyttää lakeus vauhtiin,
maisema virtaa esteettä,

näkymä sulaa, mittaritaulun,
tuulilasin takana hämärtyy.

Hän tekee mitä tahtoo, yhtyy,
lävistää, syntyy, kuolee, tuntee

itsensä todeksi. Vain kevyt
jalan painallus ja kiven paino

katoaa, vain pieni väistöliike,
eikä palkin kovuus tunnu,

missään. Aineen kooma on ohi,
esineet nousevat haudoistaan,

nimiensä syvänteistä. [--]
(*KE*, 13.)

Runon auto yhdistää miehen liikkeeseen, elämään ja valtaan. Autoa kiihdyttämällä mies osoittaa hallitsevansa teknologiaa. Ratissa mies syntyy uudelleen ja tuntee itsensä todeksi. Mies nostaa auton kytkintä ja kiihdyttää, jolloin ”maisema virtaa esteettä” (*KE*, 13). Maisema ei pysy paikoillaan, vaan se virtaa kuin joki – se siis vilahtaa kuljettajan katseen ohitse. Virtaaminen luo yhteyden Herakleitoksen ajatukseen kaiken virtaamisesta, jolloin mikään ei ole pysyvää, vaan kaikki liikkuu ja muuttuu toiseksi (ks. Herakleitos 1971, 37).⁵ Auton vauhti hämärtää näkyvän kohteen ääriviivojen pysyvyyden ja läsnäolon – ”näkyvä sulaa, mittaritaulun, / tuulilasin takana hämärtyy” (*KE*, 13). Kaasua painamalla mielen ahdistus, ”kiven paino” (*KE*, 13), katoaa ja rattia kääntämällä palkin kovuuden – törmäyksen ja kuoleman – voi väistää. Auton vauhdin myötä aineen kooma eli materian syvä tajuttomuus poistuu ja ”esineet nousevat haudoistaan, / nimiensä syvänteistä” (*KE*, 13). Aineesta tulee elävää ja esineiden poissaoleva menneisyys muuttuu läsnäolevaksi. Esineet nousevat myös nimistään ja käsitteistään. Runon IV tavoin myös tämän runon haudan voi tulkita derridalaisittain: se pitää sisälleen uusia merkityksiä. Vauhti purkaa merkitsijän ja merkityn sekä läsnäolon ja poissaolon välistä rajaa.

Auton vauhdissa mies kokee itsensä eheäksi ja yhtenäiseksi, mutta vauhdin hurmassa mies hallitsee myös ympäristöä ja omia tekojaan. Auton ansiosta miehen ei enää tarvitse rämpiä metsässä, eikä hän tarvitse ruumiin voimaa ympäristön haltuun ottamiseen, sillä virta-avainta kääntämällä maisema tuulilasin takana on mielen mukainen ja näköinen:

[--]
Hän ei tarvitse ruumiin voimaa,
riittää kun vääntää avainta,

ikkuna vihreä mielesi mukainen,
mielesi pelkkää kaistaa.
(*KE*, 14.)

Mieli saa viimeisessä säkeistössä useita merkityksiä. Se voi viitata mielihaluun, mieleen tai sieluun eli järkeen. Mieli muodostaa runon lopussa mieli/ruumis-vastakohtaparin,

joka vertautuu runon luonto/kulttuuri (teknologia)-vastakohtaan. Derridan (1981, 282–283) mukaan käsitepari luonto/kulttuuri on esiintynyt filosofian syntymästä asti. Hän mainitsee, että vastakohtapareista *fysis/nomos* ja *fysis/tekhne* lähtien luonto/kulttuuri-dikotomia on välittynyt aikakaudellemme historiallisessa ketjussa, jossa luonto on aina asetettu vastakohtaksi laille, instituutiolle, taiteelle ja tekniikalle, mutta myös vapaudelle, mielivaltaisuukselle, historialle, yhteiskunnalle ja hengelle (mts.).

Luonto/kulttuuri- ja mieli/ruumis-erottelu ovat yleensä muodostaneet hierarkkisen opposition, jossa luonto ja ruumis ovat olleet alisteisia kulttuurille ja mielelle tai sen synonyymeille järjelle, hengelle tai sielulle. Esimerkiksi kartesiolaisessa dualistisessa ajattelussa korostuu mielen eli järjen voitto ruumiista eli materiasta, mikä merkitsee sivilisaation ja kulttuurin diskursseissa sitä, että subjekti on jakaantunut feminiiniseen luontoon eli ruumiiseen ja maskuliiniseen kulttuuriin eli järkeen. Samalla se tarkoittaa myös maskuliinisuuden voittoa feminiinisydestä, jolloin ruumis ja feminiininen luonto nähdään alisteisina järjelle ja maskuliiniselle kulttuurille. (Lehtonen 1994, 64–65.)

Kiiskisen runossa auto mahdollistaa sen, ettei minän tarvitse enää olla metsässä eikä käyttää ruumiin voimaa. Näin minän ruumiista tulee liikkumaton ja toissijainen suhteessa mieleen. Luonto ja ruumis näyttäytyvät siis alisteisina miehen miehelle, mutta myös kulttuurille eli teknologialle. Runon lopussa luonto on miehen eli maskuliinisen mielen, halun ja katseen alainen, jos vihreän värin tulkitsee luonnon väriksi ja symboliksi. Luonnon alisteisuutta mielelle kuvaa myös säe ”ikkuna [näkymä] vihreä mielesi mukainen” (KE, 14). Runossa ilmenee kartesiolainen ajatus katseesta, jolla hallitaan ja alistetaan ympäröivää maailmaa. Kartesiolaisen perspektivismiin myötä ihmisen ja hänen luonnollinen suhde luontoon muuttui. Ihmisen oli irtauduttava ja nähtävä itsensä erillisenä luonnosta, jota hän tarkasteli ja hallitsi katseellaan tietyn välimatkan päästä. (Lehtonen 1994, 120–122.) Runossa luonnosta irtautuminen ja sen tarkastelu välimatkan päästä onnistuu auton avulla.

Runon viimeisen säikeistön ”ikkuna vihreä mielesi mukainen / mielesi pelkkää kaistaa” (KE, 14) sana kaista on monihahmotteinen. Se voi viitata joko tiehen, kapeuteen (kaista=kaistale), kaistapäisyyteen eli hulluuteen tai ajotapaan: ajaa kuin kaistapäätä. Tien synonyymina kaista ilmentää valintaa, suuntaa tai päämäärää. Esimerkiksi sanonta ”olet tiesi valinnut” korostaa tiettyä ajatustapaa, jota järkähtämättä noudatetaan. Jos runon kaista tulkitaan tien synonyymiksi, samalla korostetaan, että mieli on pelkkää valintaa tai mieli noudattaa tiettyä ajatusmallia. Kaista tien synonyyminä kyseenalaistaa autolla ajamisen vapauden, koska autolla voi ajaa vain jo olemassa olevia teitä (kaistoja) pitkin. Aaro Hellaakosken (1955, 67) sanoin olemme tien vankeja: ”Tietä käyden tien on vanki. / Vapaa on vain umpihanki”.

Kiiskisen runossa kaista voi kuvata runon miehen mielen ahdasmielisyyttä. Hulluus yhdistettynä mieleen haluna korostaa mielipuolista pyrkimystä kontrolloida omaa

minuutta, mutta myös maskuliinista ja patriarkaalista, mielipuolista tapaa hallita ympärillä olevaa maailmaa. Jälkimmäistä kuvaa vihreä väri, jos sen tulkitsee luonnon väriksi ja symboliksi. Vihreä väri assosioituu luonnon lisäksi liikennevaloihin, jolloin se tarkoittaisi ajokehotusta. Käynnistämällä auton miehen mielihalut saavat oikeutetun luvan liikkua ja toimia. Luonnon ja liikennevalojen vihreä väri voi viitata kypsymätömyyteen, koska sen toinen, lähinnä kansanomainen merkitys tarkoittaa raakilettä. Tämän tulkintamahdollisuuden mukaan maskuliininen mieli/järki tai halu on kypsymätöntä.

Runossa auto toimii yhtenäisen identiteetin luomisen korvikeobjektina. Sen kautta runon miehestä ja valloittajasta tulee tietynlainen narsisti, halujensa tyydyttäjä. Runossa ilmeneekin modernin Narkissoksen faustinen ja passiivinen narsismin versio. Modernin Narkissoksen faustisessa versiossa maailman valloittaminen on modernisaation kantava voima, kun taas voimattomassa ja passiivisessa narsismissa ainoana päämääränä on omien estojen poisto ja halujen tyydyttäminen (Lyytikäinen 1997, 27). Runossa autosta tulee väline luonnon valloittamiseen ja uusien rajojen etsimiseen, mutta se mahdollistaa myös miehisen narsistisen itsetoteutuksen.

Auto on hauta ja arku

1920-luvulla Tulenkantajien lyriikassa auto ja muut kulkuneuvot liittyivät modernin suurkaupunkielämän, vauhdin, tekniikan ja koneiden ylistämiseen, ns. kone-romantiikkaan. Konekulttuurin ja vauhdin ihannointi kytkeytyi yhtäältä futurismin dynaamisuuden, vauhdin, voiman, liikkeen ja nopeuden tematiikkaan, mutta toisaalta myös ekspressionismin ihmisveljeyden ja kollektiivisuuden ideoihin. Koneita pidettiin vapauttavina, ihmisiä yhdistävinä voimina ja tulevaisuuden utopian toteuttajina, joilla torjuttiin ajatus rappiosta, perikadosta ja kuolemasta. Kulkuneuvojen avulla maailma koettiin pieneksi ja hallittavaksi. (Lassila 1987, 153–154, 157, 164.)

Kun elän -kokoelman autorunoista puuttuu konekulttuurin ihannointi, vaikka runossa IV auto on runon puhujan ja lapsen yhdistävä tekijä ja runossa V sillä pyritään hallitsemaan ympäröivää maailmaa. Kokoelman runoissa auto liittyy tavalla tai toisella kuolemaan, mikä on siinä mielessä hyvä vertauskuva, että auton ratissa olemme toisaalta vapaita, mutta koko ajan lähellä kuolemaa. Runossa II kuolema vertautuu hautaan ja arkkuun, joka on auto (romu):

On helppoa lähteä
katsomatta taakseen,
muistamatta

lapsen sanoja,
kestämättä muiden
kuolemaa,

ryömimättä ulos
romusta, josta piti
tulla hauta, jättää

vilkuttamatta,
kun arkku jatkaa
tyhjänä matkaa

kohti vääntyneen
pellin pysyvää
näyttelyä, kohti

lapsen sanajonoja. [--]
(*KE*, 8.)

Runon alussa kuolema nähdään helppona ratkaisuna. Silloin ei tarvitsisi kohdata muiden ihmisten kuolemaa, muistaa lapsen sanoja ja ryömiä ulos auton ”romusta, josta piti / tulla hauta” (*KE*, 8), vainajan ruumiin sijoituspaikka. Kuolleena ei myöskään tarvitsisi vilkuttaa. Runossa vilkuttaa-verbi on monimerkityksinen: se merkitsee joko hyvästelemistä tai suuntamerkin antamista (auton vilkku). Tyhjä arkku, joka viittaisi siihen, että runon puhuja ei kuollutkaan, matkaa kohti romuttamoa ja lapsen sanajonoja. Kulku romuttamolle tai kaatopaikalle on matka kohti sarjatuotannon ja esineiden lopullista hautausmaata ja museota, kun taas ”kohti lapsen sanajonoja” (*KE*, 8) voi tulkita runon puhujan siirtymiseksi kielen oppimisen tilaan. Jälkimmäinen sitaatti viittaa imaginaarisuuden tilaan ja menneisyyden hetkeen, josta lapsi siirtyy kielen ja erojen maailmaan, symboliseen järjestykseen, jossa merkit merkitsevät ainoastaan menetettyä kohdetta ja sen poissaoloa (ks. Lacan 1977, 196–202). Samanlaista menetystä ja poissaoloa korostaa myös romuttamo, vääntyneen pellin pysyvä näyttely. Se on autojen hautausmaa, jossa autosta jää jäljelle ainoastaan pysyvä ja poissaoleva muisto sen alkuperäisestä muodosta. Runon seuraavissa säkeissä poissaolevaa läsnäoloa ja aikaa haetaan varastosta, jossa kukaan ei enää elä:

[--]
Niin paljon aikaa
on varastossa,

kukaan ei siellä elä,
ohjaamoissa palaa
yhä valo, mutta

ovi ei aukea [--]
(*KE*, 8.)

Runossa ei ilmene, onko runon puhujalla aikaa varastossa sen takia, että hän on jäänyt henkiin vai onko kyse siitä, että kuoltuaan häneltä jäi varastoon käyttämätöntä

aikaa. Runon puhujan mukaan siellä ei kuitenkaan eletä. Deiktinen siellä-pronominin voi viitata varaston ohella myös ohjaamoihin, jolloin varastoitu aika ja ohjaamot käsitteellistyvät kuoleman ympärille. Ohjaamoihin ei ole myöskään pääsyä, sillä ”ovi ei aukea” (KE, 8) palavasta valosta huolimatta. Valojen palaminen luo taas käsityksen, että ohjaamoissa on joskus eletty. Ajasta ja paikasta tulee menetettyä, eli sitä ei voi saavuttaa. Runossa elämä sitoo itsensä menetettyyn, joka synnyttää tietynlaista melankolisuutta. Se kumpuaa eron ja menetyksen ajatuksesta.

Runon puhujan tarrautuminen kiinni menetettyyn vastaa Kristevan käsitystä melankoliaan liittyvästä ajantajusta. Kristevan (1998, 75) mukaan melankolisen ihmisen muisti on siinä mielessä kummallinen, että melankolikko kiinnittyy menneeseen palaamalla koettuun paratiisiin tai helvettiin. Melankolikko yhtäältä myöntää, että kaikki on mennyttä, mutta toisaalta hän on kiinni menneisyydessä, ajassa ja paikassa (mts.). Kiiskisen runossa käy ilmi, että se, mitä on ollut, on lopullisesti poissa subjektilta. Ovi ohjaamoihin ja varastoituun aikaan on suljettu. Sinne ei ole pääsyä, vaikka nykyisyydessä on liian vähän tilaa:

[–] niin
vähän meillä
on tilaa

elää niin kauan
se jatkuu kuin
heittää noppaa.
(KE, 8.)

Runossa tila-sana on säkeistön rajalla, mikä vaikuttaa runon rakenteeseen. Lauseen rikkoutuminen säerajalla on dynaaminen tekijä, joka aiheuttaa merkityksen huojuntaa ja monihahmotteisuutta. Säerajalla lauserakenteen kaksisuuntainen sidoksisuus ja säkeiden liukuminen sisäkkäin ja päällekkäin tulee selvimmän esille. (Ks. Enwald 1997, 98–99.)⁶ Tila-sana viittaa tilan puutteeseen – ”niin / vähän meillä / on tilaa” (KE, 8). Säkeistön ylityksen myötä se liittyy myös elämiseen ja aikaan – ”elää niin kauan” (KE, 8). Runon puhuja antaakin vaikutelman, että tilan vähyys, elämisen ja ajan kytkeytyminen toisiinsa merkitsee, että elämme pitkän aikaa tai kauan ajassa, jossa on vähän tilaa. Tilan puute kuvaa elämistä tässä ajassa, mutta myös tulevaisuudessa. Adverbi kauan tuottaa vaikutelman, että eläminen ahtaassa tilassa jatkuu eteenpäin.⁷

Runossa kuolemanläheisyys ja sen aiheuttama melankolisuus tuovat esille post-modernille ajattelulle tyypillisen tunteen ajan seisautumisesta ja nykyisyyden uhkaavuudesta, mutta myös tulevaisuuden arvaamattomuudesta. Nykyisyyden ja menneisyyden väliltä puuttuu suuntaa antava ja yhdistävä muutoksen idea. (ks. Wilhelmsson 1999, 281.) Kristevan (1998, 75) mukaan tietynlainen raskas ja traumaattinen, surun tai ilon täyttämä hetki pysäyttää ajallisen horisontin ja kaikki näkymät. Masentun-

neen aikakäsitys onkin vääristynyt. Sitä ei hallitse ennen–jälkeen-ajattelu, joka ohjaisi melankolikkooa menneisyydestä kohti tulevaisuutta tai jotakin päämäärää kohti. Näin muutos tai tulevaisuus ei ole myöskään mahdollista. (mts.) Elämän arvaamattomuus ilmenee runon lopussa, jossa puhuja toteaa elämän perustuvan pikemminkin kohtaloon ja onneen kuin omaan tahtoon – hän ”heittää noppaa” (KE, 8).⁸ Runon II nopan heittäminen viittaa sattumaan, kohtaloon ja onneen: elämisen jatkuminen pelin tavoin kuvaa selviytymistä nykyisessä tilassa, jossa sattumalla ja välttämättömyydellä on oma ääretön roolinsa.

Maisema särkyneen tuulilasin takana

Särkyneen tuulilasin takana
esineet repeävät irti nimistään,

etkä tiedä edes kotiin palattuasi
mihin tänään käyttäisit sytytintä,

kolikoita tai autovahaa. Mutta
siinä sinä istut, luisessa luolassasi

ja katsot kuinka edessäsi virtaa.
Et voi enää valita. Et valita.
(KE, 31.)

Kun elän -runokokoelmassa kolarin aiheuttama kuolemanläheisyys tuottaa melankolialle tyypilliset katoavaisuuden ja tyhjyyden tunnot. Kuolema ja siihen liittyvä ahdistus johtavat entistä raskaampaan melankoliaan, joka Kristevan (1998, 38) mukaan sisältää minän ja ruumiin eheyden haavoittamisen ja jopa menetyksen, mutta myös merkkien muodon hajoamisen itsestään. Masentunut ”vajoaa symbolien ulkopuoliseen tyhjiyteen tai järjestymättömien ajatusten ylipursuavaan kaaokseen” (mt., 49). Kielen ulkopuolinen tyhjiys ja merkkien hajoaminen itsestään ilmenee runossa XVI, jossa kolarin aiheuttama ajatus kuolemanläheisyydestä saa esineet irtoamaan nimistään.

Kolarin jälkeen mielekäs merkityksen muodostus katoaa. Nimet eivät ketjuunnu, eivätkä ne siten muodosta merkitseviä merkkejä, joilla ottaa maailma haltuun. Särkyneen tuulilasin takana oleva maailma merkkeineen on vieras runon sinälle.⁹ Kolarin jälkeen runon sinä ei tiedä mihin esineitä ylipäätänsä käyttäisi. Melankoliassa subjektin ja merkittävissä olevien kohteiden väliin avautuu kuilu, jossa merkitsevien ketjujen muodostaminen muuttuu mahdottomaksi. Maailmaa ja elämää esittävät ja heijastavat kohteet ja merkitysajat kiistetään, ja ne muuttuvat mielettömiksi, jolloin kielessä ja elämässä ei ole enää mieltä. (Kristeva 1998, 67.) Melankolinen arkitodellisuus tuottaa kuilun, johon ihminen on heitetty ja joka rinnastuu tyhjiyteen. Kolarin jälkeen kielen merkityksellistämä maailma ja todellisuus katoavat, mikä aiheuttaa runon sinässä

tyhjyyden tunteen.¹⁰ Hän istuu luisessa luolassaan – ihmisen kehossa – ja katsoo, kuinka hänen edessään virtaa, eikä hän voi valita eikä valittaa – ”Et voi enää valita. Et valita” (KE, 31). Runon lopussa valita-verbin toistaminen tuottaa eron. Toisto ei ole ”saman” toistoa, vaan siinä kulkee mukana ero (Derrida 2003b, 286).

Runossa luinen luola on monihahmotteinen metafora. Ihmiskehon lisäksi se vihjaa autoon, hautaan, kuolemaan, kohtuun ja Platonin luolavertaukseen. Autona luinen luola kuvastaa kolaroidun auton luurankomaista runkoa ja luolamaista tilaa. Luinen luola viittaa kuolemaan ja hautaan, koska luolia on käytetty hautoina (ks. Biedermann 1996, s.v. *hauta*). Kuolemaa korostaa myös luolan kuvaaminen luiseksi. Luut ovat yleisempiä kuoleman vertauskuvia ja attribuutteja (mt., s.v. *luu*).

Luisen luolan voi tulkita Platonin luolavertauksen kautta.¹¹ Platonin *Valtion* 7. kirjassa Sokrates havainnollistaa näennäisyyden ja todellisuuden välistä eroa luolavertauksella. Hän esittää vertauksen luolasta, jossa vangitut ihmiset istuvat kasvot peräseinään päin ja heidän selkensä takana palaa tuli. Tulen ja luolan aukon välissä on tie, jota pitkin kulkee ihmisiä kantaen ihmisten ja eläinten kuvia, jotka heijastuvat luolan peräseinään. Vangit näkevät nämä kuvat ja luulevat niiden olevan todellisia, koska heillä ei ole todellisuudesta minkäänlaista tietoa. Sokrateen mukaan todelliseen tietoon voi päästä vain lähtemällä luolasta pois ja pyrkimällä järjen avulla kohti ideoiden maailmaa, joka on perimmäisin ja varsinaisin todellisuus. (Platon 1999, 514a–517c.) Platonin luolavertauksen keskeinen sanoma on se, että aisteillemme avautuva todellisuus on ainoastaan näennäisyyksien, heijastusten ja varjojen maailma, kun taas todellinen todellisuus (ideoiden maailma) voidaan tavoittaa vain järjen kautta. Luolavertauksen kautta luettuna runo kuvaisi kolarin jälkeisestä todellisuutta paikkana, jossa kaikki on heijastusta ja kuvia, todellisuuden representaatiota ja mimesistä, josta ei valita eikä valittaa.

Luola on myös nähty analogisena kohdulle, ja näin siitä on muodostunut metafora naiselle tai naisellisuudelle (Rojola 1990, 98).¹² Jos Kiiskisen runon luisen luolan tulkitsee kohdun metaforana, runon sinä istuisi äidin kehossa, imaginaarisessa tilassa, jossa subjekti elää symbioottisessa suhteessa äitiin (ks. Lacan 1977, 196). Virtaamisen voi tulkita taas symbolisena järjestyksenä, kielen ja representaation maailmana, jossa ei ole varmoja tai pysyviä merkityksiä. Herakleitoksen ajattelun tavoin kaikki on jatkuvassa liikkeessä eikä mikään ole pysyvää. Kolarin jälkeen ”esineet repeävät irti nimistään” (KE, 31) ja käyttötarkoituksistaan virtaamaan vapaasti. Esineiltä katoaa siis alkuperäinen sisältö ja konteksti. Näin runon sinä löytää itsensä merkkien ja merkitysten tyhjyydestä. Kielen ja maailman välille syntyy halkeama, joka aiheuttaa melankolisuutta. Runon lopussa puhujan toteamus valitsemista ja valittamisesta kuvaakin melankoliaa ja surua siitä, että maailma ja todellisuus ovat sanojen virtaa: on vaikea erottaa tai valita, mihin sanat loppujen lopuksi viittaavat. Ne vain virtaavat samalla tavoin kuin jälki-strukturalistinen kieli, joka pahimmillaan voi johtaa täydelliseen merkityskatoon.

Kiiskisen kokoelman ensimmäisen osaston viimeisessä runossa XVIII runon hän istuu autossa ja näkee sivuikkunan ”takana kasvoja, / kuuli oman hengityksensä” (KE, 33). Hän koskettaa ”lasin pintaa, / mutta siitä ei ollut ihoksi” (KE, 33). Iho viittaa toiseen ihmiseen, kosketukseen, inhimilliseen lämpöön, jota kylmä ja tunnoton teknologinen laite ei anna. Seuraavissa säkeissä runon hän jäsentää näkemänsä epätarkan ja samean liikkeen, josta ei ole pysyväksi arkkitehtuuriksi, jota elävä ja muuttuva kaupunki rakentaa:

[--]
Hitaasti hän järjesti näkemänsä,
sumean liikkeen, mutta siitä ei

ollut arkkitehtuuriksi, jota elävä
kaupunki rakentaa alati.

Hän avautui katseelle, jähmettyi,
menetti kokonaan pelin.

Silloin viikate hävisi. Hän avasi
ikkunan kadulle, kuuli räpinää

lehvistössä, kuin olisi herännyt
henkiin, vielä yhden kerran.
(KE, 33.)

Runon hän avautuu katseelle, joka voi viitata joko omaan katseeseen, näkymään tai toisen katseeseen, toisen ihmisen kohtaamiseen. Näkymä tai toisen katse jähmettää runon hänen, jolloin hän menettää autoiluun liittyvän pelin, ja kuolema katoaa – ”viikate hävisi” (KE, 33). Hän avaa auton ikkunan, kuulee elämän ääniä lehdistössä ja herää uudelleen henkiin. Runo loppuu kuoleman voittamiseen ja uuden elämän mahdollisuuteen ”vielä yhden kerran” (KE, 33).

Kun elän -kokoelman autorunot eivät sulkeudu yhden merkityksen ja tulkinnan ympärille. Niitä luonnehtii avoimuus, monimerkityksisyys ja -tulkintaisuus. Näin runot kytkeytyvät jälkistrukturalismiin ja sen hylkäämään ajatukseen, että tekstillä olisi vain yksi tarkoitus tai yksi merkitys (ks. esim. Barthes 1993, 162–163).¹³ Samanlaisen käsityksen Kiiskinen on tuonut esille aikaisemmassa tuotannossaan. Esimerkiksi kokoelmastaan *Silmän kartta* Kiiskinen on maininnut, että hän on halunnut kyseenalaistaa yhden merkityksen olemassaolon runoissaan ja tuottaa ristiriitaisen merkitystapahuman (Saure 1993, 56). Kiiskiselle kirjoittaminen on avautumista ja altistumista kielelle ja sen erilaisille mahdollisuuksille (Kiiskinen 2002, 29). Käsittelemisäni runoissa kielen eri merkityksille altistuminen ja avautuminen tähtäävät merkitysten problematisoimiseen – sanat ja merkitykset eivät ole sitä miltä aluksi näyttävät.

Monimerkityksisyys tekee runojen lukemisen ja tulkitsemisen haasteellisiksi, mutta avaa uusia reittejä tulkinnalle sekä mahdollistaa erilaisten tulkintojen rinnakkaisuuden ja rikkauden. Samalla lukija haastetaan mukaan merkitysten ja tulkintojen leikkiin.

Viitteet

¹ Vastaavaa kielipohdintaa on myös toisessa 1990-luvun filosofissävyytteisessä autokokoelmassa, Helena Sinervon *Sinisessä Angliassa* (1996), jonka otsikko viittaa yhtä aikaa autoon (Ford Anglia) ja enkeliin (kreik. *angelos*, lat. *angelus*). Sinervon runoissa auto välimatkojen esineenä ja enkeli välitilojen olentona ovat sanansaattajia ja sanan muodostajia (Höckkä 1997, 256).

² Samanlainen käsitys itseensä viittaavasta sanasta on esillä myös Kiiskisen *Silmän kartta* -kokoelman runossa ”Sana tuli väliin”: ”Sana tarkoittaa itseään, / väittää mielettömästi” (Kiiskinen 1992a, 61).

³ Metakielellä tarkoitan kieltä, jolla kuvataan kieltä (ks. Hallila 2006, 32), sen olemusta ja rajoja.

⁴ Kyseinen sanonta on myös Ezra Poundin runokokoelman *Personaen* (1926) runossa ”Muut”, jossa se kuvaa orjuutettuja ja järjestelmän aitaamia taiteilijoita: ”te joista ei ole kuluttamaan itseänne loppuun / menestymällä läpi harmaan kiven” (Pound 1976, 46). Kiven ja Poundin lisäksi sanonta esiintyy Kiiskisen *Silmän kartta* -kokoelman runossa ”Miehen tähtikartta”, jossa mies ”menee läpi harmaan kiven” (Kiiskinen 1992a, 30). Runossa mies on kova kuin kivi. Se ”tuntee tuskaa”, ”räjähtää ja surmaa rakkaat, surmaa / tutut ja tuntemattomat” ja ”jos tunnet otsassasi törmäyksen, / olet koskettanut häntä, / kuullut hänen sanansa ja ymmärtänyt” (mts., 30). Runossa mieheys kuvataan aggressiivisuudeksi.

⁵ Herakleitoksen ajatteluun viitataan myös *Silmän kartta* -kokoelman runossa ”Eteen”: ”emme voi / astua lainkaan / samaan virtaan” (Kiiskinen 1992a, 16). Runon interteksteinä ovat Herakleitoksen aforismit: ”Samaan virtaan astumme emmekä astu, me emmekä me” ja ”Ei ole mahdollista astua kahta kertaa samaan virtaan, sillä kaikki koko ajan hajoaa ja yhdistyy ja lähenee ja loittonee” (Herakleitos 1971, 23, 37).

⁶ Ks. myös Launonen 1984, 118–119, 150; Liukkonen 1993, 34, 36.

⁷ Adverbi kauan tarkoittaa pitkän aikaa, jatkua, kestää ja viipyä (*Nyky-suomen sanakirja*, s. v. *kauan*).

⁸ Nopan heittäminen viittaa onneen ja kohtaloon, koska arpakuutio on vanha onnen symboli (Biedermann 1996, s.v. *kuutio*).

⁹ Särkynyt tuulilasi kuvaa myös ehjän ja yhtenäisen identiteetin rikkoutumista, koska kokoelman runoissa auto saa merkittävän roolin minuuden rakentamisessa.

¹⁰ Samanlainen melankolisuus on esillä myös *Kaamoksessa*, jossa päähenkilö menetettyään rakastettunsa kadottaa mielikuvat. Todellisuus muuttuu hänelle joukoksi esineitä, jotka irtoavat sanoista.

¹¹ Platonin luolavertauksen voi nähdä runon XVI lisäksi myös runojen IX ja XIV viitekehystenä. Runossa IX runon puhuja toteaa, että teknologisoituneen nyky-yhteiskunnan sähkövalot eivät vastanneet ”vapauden huutoon, ei / antanut katetta kuville, jotka mieli // loi luolansa hämärässä” (*KE*, 19). Runossa XIV todetaan taas, että ”seinällä liikkuu varjoja kuin muinaista torikansaa” (*KE*, 28).

¹² Ks. myös Gilbert ja Gubar 1980, 96, 99.

¹³ Barthesin (1993, 162, 163) mukaan teos sulkeutuu yhteen merkitykseen, kun taas teksti on pluraalista.

Lähteet

KE= KIISKINEN, JYRKI 1999: *Kun elän. Runoja*. Helsinki: Tammi.

ANHAVA, MARTTI JA ERNAMO, TIMO 1999: Pentti Saarikoskesta autoalan pikkujättiläiseen. *Helsingin Sanomat* 10.9.1999.

BARTHES, ROLAND 1971/1993: Teoksesta tekstiin. Alkuteos: *Le degré zéro de l'écriture*. Suom. Lea Rojola ja Pirjo Thorel. *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Toim. Lea Rojola. Tampere: Vastapaino, 155–168.

BIEDERMANN, HANS 1989/1996: *Suuri symbolikirja*. Alkuteos: *Knaurs Lexikon der Symbole*. Toim. ja suom. Pentti Lempiäinen. Helsinki: WSOY.

DERRIDA, JACQUES 1967/1981: *Writing and Difference*. Alkuteos: *L'écriture et la différence*. Transl. Alan Bass. London: Routledge & Kegan Paul.

DERRIDA, JACQUES 1972/1988: *Positioita*. Alkuteos: *Positions*. Suom. Outi Pasanen. Helsinki: Gaudeamus.

DERRIDA, JACQUES 1972/2003A: Différance. Alkuteos: *La différence*. Suom. Hannu Sivenius. *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Toim. Teemu Ikonen ja Janne Porttikivi. Helsinki: Gaudeamus, 246–273.

DERRIDA, JACQUES 1972/2003B: Allekirjoitus tapahtuma konteksti. Alkuteos: *Signature événement contexte*. Suom. Antti Kauppinen. *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Toim. Teemu Ikonen ja Janne Porttikivi. Helsinki: Gaudeamus, 274–300.

ENWALD, LIISA 1997: *Kaiken liikkeessä lepo. Monihahmotteisuus Mirrka Rekolan runouudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 659. Helsinki: SKS.

GILBERT, SANDRA M. AND GUBAR SUSAN 1979/1980: *The Madwoman in the Attic. The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. New Haven and London: Yale University Press.

HALLILA, MIKA 2006: *Metafiktion käsite. Teoreettinen, kontekstuaalinen ja historiallinen tutkimus*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 44. Joensuu: Joensuun yliopisto.

HELLAAKOSKI, AARO 1955: *Lumipalloja. Aforismeja*. Helsinki: WSOY.

HERAKLEITOS 1971: *Yksi ja sama. Aforismeja*. Suom. Pentti Saarikoski. Delfiinikirjat. Helsinki: Otava.

HÖKKÄ, TUULA 1997: Kävelyllä runoitse. Mannerin jalanjäljissä. *Muodotonta menoa. Kirjoituksia nykykirjallisuudesta*. Toim. Mervi Kantokorpi. Helsinki: WSOY, 242–

262.

- KEEGAN, JOHN 1993: *A History of Warfare*. London: Hutchinson.
- KESONEN, KAISU 2007: Metonymia. Metaforaan liittyvä kielikuva. *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino, 167–189.
- KIISKINEN, JYRKI 1989: *Runoilija vaaran rinteellä*. Helsinki: Art House.
- KIISKINEN, JYRKI 1992A: *Silmän kartta. Ruumiin kirjoitusta*. Helsinki: Tammi.
- KIISKINEN, JYRKI 1996: Viimeinen voitelu – Nuoren Voiman Liitto vuosina 1991–1994. *Ikaroksen perilliset. NVL:n 75-vuotisjuhlakirja*. Toim. Silja Hiidenheimo. Helsinki: WSOY, 117–128.
- KIISKINEN, JYRKI 1997: *Kaamos. Romaani*. Helsinki: Tammi.
- KIISKINEN, JYRKI 2002: Runoilijan todellisuudentaju. *MotMot. Elävien runoilijoiden klubin vuosikirja 2002*. Toim. Markus Jääskeläinen ja Seppo Lahtinen. Helsinki: WSOY, 28–34.
- KIVI, ALEKSIS 1870/1984: *Seitsemän veljestä. Kootut teokset I*. Toim. Eino Kauppinen, Simo Konsala ja Kai Laitinen. Helsinki: SKS.
- KRISTEVA, JULIA 1987/1998: *Musta aurinko. Masennus ja melankolia*. Alkuteos: *Soleil noir. Dépression et mélancolie*. Suom. Mika Siimes. Helsinki: Nemo.
- LACAN, JACQUES 1971/1977: *Écrits: a Selection*. Alkuteos: *Écrits*. Transl. Alan Sheridan. New York: Norton.
- LAINEN, JARKKO 1999: Auto on auto on auto. *Helsingin Sanomat*, 8.9.1999.
- LASSILA, PERTTI 1987: *Uuden aikakauden runous. Ekspressionistinen tematiikka 1910- ja 1920-luvun suomenkielisessä lyriikassa*. Helsinki: Otava.
- LAUNONEN, HANNU 1984: *Suomalaisen runon strukturaaliansalyysia. Tutkimus Jaakko Juteinin, Aleksis Kiven, Otto Mannisen, Eino Leinon, V.A. Koskenniemen, Uuno Kailaan, Kaarlo Sarkian, Tuomas Anhavan, Paavo Haavikon ja Pentti Saarikosken lyriikasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 396. Helsinki: SKS.
- LEHTONEN, MIKKO 1994: *Kyklooppi ja kirjoitti. Subjekti 1600–1900-lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa*. Tampere: Vastapaino.
- LIUKKONEN, TERO 1993: *Kuultu hiljaisuus. Tuomas Anhavan runoudesta*. Helsinki: SKS.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO 1997: *Narkissos ja sfinks. Minä ja toinen vuosisadanvaihteen kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 678. Helsinki: SKS.
- MCLUHAN, MARSHALL 1964/1984: *Ihmisen uudet ulottuvuudet*. Alkuteos: *Understanding Media: The Extension of Man*. Suom. Antero Tiisanen. Taskutieto 163. Helsinki: WSOY.
- NYKYSUOMEN SANAKIRJA. Lyhentämätön kansanpainos. Osat I ja II A–K, V ja VI S–Ö. Toim. Matti Sadeniemi. Helsinki: WSOY. 1985.

- PAPINNIEMI, JARMO 1997: Kiiskinen jälleen kielen jäljillä. *Demari*, 18.12.1997.
- PETÄJÄ, JUKKA 1992: Vain *Nuori Voima* -lehti yhdistää 1960-luvulla syntyneitä runoilijoita. Yhteinen tekijä on usko runoon. *Helsingin Sanomat*, 10.10.1992.
- PLATON 1999: *Valtio*. Teokset IV. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava.
- POUND, EZRA 1926/1976: *Personae. Valikoimia runoja vuosilta 1908–1919*. Alkuteos: *Personae. The Collected Shorter Poems of Ezra Pound*. Suom. Tuomas Anhava. Helsinki: Otava.
- ROJOLA, LEA 1990: Salainen, tyhjä kirjoitus. Eeva-Liisa Manner Platonin luolassa. *Marginaalista muutokseen. Feminismi ja kirjallisuudentutkimus*. Toim. Pirjo Ahokas ja Lea Rojola. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, n:o 20. Turku: Turun yliopisto, 97–122.
- SAURE, HEIKKI 1993: Intertekstuaaliset sulatusuunit. *Parnasso* 1/1993, 53–57.
- SAXELL, JANI 2000: Ei mitään pyhää. *Yliopistolehti* 11/2000, 30–31.
- TAPOLA, PÄIVI 1990: Runoilija arkitodellisuudessa. *Uusi nainen* 3/1990, 56–57.
- TARKIAINEN, VILJO 1950/1980: *Aleksis Kivi. Elämä ja teokset*. Helsinki: WSOY.
- TARKKA, PEKKA 1999: Auton ja sängyn runot. *Helsingin Sanomat*, 5.9.1999.
- UUSI SIVISTYSSANAKIRJA. Toim. Annukka Aikio. Helsinki: Otava. 1988.
- WILHELMSSON, PUTTE 1999: Riskiyhteiskunnan etiikka ja historian loppu. *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoon*. Toim. Pertti Lassila. Helsinki: SKS, 280–282.